

יש חיים מחוץ לחינוך הביתי?: על 'הזמן לעצמי' של אימהות בחינוך ביתי אבישג אדרי והנרייט דהאן קלב

תקציר

העומס הרב המוטל על אימהות בחברה המערבית מפחית מהיכולת שלהן למצוא זמן לעצמן: מצד אחד הן עובדות מחוץ לבית, ומצד שני הן עדיין מחויבות לתחזוקת הבית ולטיפול בילדים. בחינוך הביתי הטיפול בילדים מועצם ולכאורה מוסיף על העומס שיש על האימהות, אך עם זאת נראה כי עול הפרנסה מוסר מהן. מטרת המחקר הנוכחי הינה לבחון את 'הזמן לעצמי' של אימהות בחינוך הביתי. במחקר השתתפו 27 אימהות בחינוך ביתי, שרואיינו בנושא בראיון עומק חצי מובנה. ממצאי המחקר מצביעים על חשיבות הזמן לעצמי עבור האימהות ועל דרכים למציאת זמן כזה. מן הממצאים עולה גם ההבנה שלאימהות העובדות בשכר לא קל יותר, וכי התקופה שבה האם שוהה עם ילדיה הצעירים בבית היא תקופה קצרה וחשובה שכדאי לנצל.

מילות מפתח:

אימהות, חינוך ביתי, זמן לעצמי

סקירה

אין עוררין על כך שגם במאה ה-21, כשנשים רבות יוצאות לעבוד מחוץ לבית, עדיין מרבית עבודות הבית והטיפול בילדים מוטלים על כתפי האישה (אדר-בונים, 2007; בורדייה, 2007; ורנר, 2005; O'hagan, 2010). כניסת הנשים לשוק העבודה לא הביאה לשוויון המצופה בחלוקת העבודה הביתית. עבודה זו עדיין מוטלת ברובה על נשים, וכפי שמכנות אותה הסוציולוגיות ארלי הוכשילד ואן מצ'ונג (Hochschild & Machung, 2003), היא 'המשמרת השנייה' (second shift) של נשים העובדות בחוץ (אדר-בונים, 2007).

אומנם הזמן שגברים מבליים עם ילדיהם ומשקיעים בעבודות הבית עולה בהתמדה, אך הטיפול בילדים ובבית עדיין נותר ברוב המקרים באחריות האם (עירן יונה, 2013; Bianchi & Milkie, 2010). הסוציולוגית סוזן ביאנקי ועמיתיה מראים במאמרם את העלייה בזמן שמשקיעים האבות בעבודות הבית ואת הירידה בזמן שמשקיעות בכך האימהות בארצות הברית; השינוי המשמעותי ביותר היה בין השנים 1965 ו-1985.

לציטוט (מדעי החברה) – אדרי, א', ודהאן קלב, ה' (תשפ"א). יש חיים מחוץ לחינוך הביתי?: על 'הזמן לעצמי' של אימהות בחינוך ביתי. *חמדעת*, יג.

פרטי המחברות:

ד"ר אבישג אדרי,

מכללת חמדת הדרום, המחלקה לחינוך.

דוא"ל: avishagedri@gmail.com

פרופ' (אמריטה) הנרייט דהאן קלב,

אוניברסיטת בן גוריון, המחלקה למגדר.

דוא"ל: henms@bgu.ac.il

אימהות נשואות עסקו בממוצע 35.7 שעות בשבוע בעבודות הבית בשנת 1965, 22.5 שעות בשנת 1985 ו-18.3 שעות בשנת 2010. גברים נשואים עסקו בממוצע 4.7 שעות בעבודות הבית בשנת 1965, 10.5 שעות בשנת 1985 ו-9.5 שעות בשנת 2010 (Bianchi, Sayer, Milkie & Robinson, 2012).

החברה המערבית מעודדת שוויון, אולם במקביל מצפה מהאימהות שתקרבנה את עצמן למען ילדיהן. קיומם של שני הנרטיבים הסותרים, 'הורות שוויונית' מחד ו'אימהות אינטנסיבית' מאידך, מקשה על היכולת של האימהות לשתף את בן הזוג באופן מלא (O'hagan, 2010; Sevón, 2012).

ביאנקי, רובינסון ומילקי הניחו שהשפעתה של אידיאולוגיית האימהות האינטנסיבית מניעה אימהות עובדות לותר על הזמן הפנוי שלהן ולהקדישו עבור ילדיהן. ואומנם הנתונים שלהן מראים שכשמסתכלים על הזמן החופשי של בני הזוג, לאימהות עובדות יש 15 שעות פחות בשבוע בהשוואה לזמן החופשי של בן הזוג, ואף על פי שהן מבלות יותר שעות עם ילדיהן, עדיין הן נוטות יותר מהאבות להרגיש שאין להן מספיק זמן איתם (Bianchi, Robinson & Milkie, 2006).

במקביל לעבודה בשכר מחוץ לבית ול'משמרת השנייה', קיימת בחברה המערבית ציפייה לאימהות אידיאלית. האידיאליזציה של האימהות בתרבות המערבית נובעת מהאחריות המיוחסת לאם על ידי החברה, ואילו בצידה השני מצויה הנטייה להאשים את האם בכך שאינה אם טובה דיה. קיימת ציפייה חברתית גבוהה מהאימהות: כדי להיחשב כאם טובה על האישה להיות אם ללא תנאי וללא מגבלות זמן. עליה להעדיף תמיד ובכל מחיר את צורכי ילדיה על צרכיה שלה. עליה להיות אוהבת ולא לתת ביטוי לרגשי זעם המתעוררים בה בעת הקשר עם ילדיה והטיפול בהם. אימהות שאינן עומדות בדרישות האלה סובלות לרוב מרגשי אשמה קשים (פרידמן, 2004).

נראה, אם כן, שנשים בחברה המערבית עובדות מחוץ לבית, לעיתים מנהלות קריירה תובענית, ועם זאת עדיין רוב עבודות הבית מוטלות עליהן, והן צריכות גם לעמוד בציפייה החברתית ל'אימהות מושלמת' (ורנר, 2005). האם נשים יכולות לעמוד בכך? האם נותר להן זמן לעצמן? ומה קורה כשהן הולכות עד הסוף עם 'האימהות האידיאלית' ובחרות לחנך את הילדים בבית?

חינוך ביתי משמעותו בחירה מודעת של ההורים לקבל על עצמם אחריות מלאה לחינוך ילדיהם ולחנך אותם בבית במקום לשלחם למסגרות חינוכיות. החינוך הביתי המודרני התחיל בארצות הברית בשנת 1960 עם מספר קטן של הורים שחיפשו חינוך אלטרנטיבי עבור ילדיהם. לאורך שנות ה-80 החלה התנועה למען החינוך הביתי לגדול בקצב מהיר (Finch, 2012). בישראל החל החינוך הביתי להתפתח בסוף האלף הקודם, אך אז הוא כלל לא יותר מעשרות בודדות של ילדים (הלר-דגני, 2003; נוימן, 2003). בעשור האחרון נראה כי תופעת החינוך הביתי בישראל צוברת תאוצה; בשנת 2014 למשל קיבלו 448 ילדים אישור לחינוך ביתי (הכנסת, 2014). נוסף למשפחות שקיבלו אישור כזה, קיימות משפחות רבות שמחנכות את ילדיהן בחינוך ביתי ללא אישור, כך שהמספרים גבוהים אף יותר.

החלוקה המקובלת לזרמים בחינוך הביתי, שעליה מסתמכים חוקרים רבים (הלר-דגני, 2003; נוימן, 2003; Green & Hoover Dempsey, 2007; Hanna, 2011), היא החלוקה של ואן גאלן (Van Galen, 1988). במחקרה בנושא חינוך ביתי בארצות הברית הבחינה ואן גאלן בין שתי קבוצות עיקריות המחנכות מן הבית: אידיאולוגיות ופדגוגיות. הקבוצה האידיאולוגית עזבה את החינוך הציבורי בשל חוסר הסכמה עם התכנים או עם האווירה, אך היא מאמצת את אופני הלימוד הנהוגים בו. לקבוצה זו משתייכים הנוצרים השמרנים, שעזבו את החינוך הציבורי עקב אי-שביעות רצון מאופיו החילוני. הקבוצה הפדגוגית, לעומת זאת, עזבה את בית הספר עקב אי-שביעות רצון מהמבנה הכללי של בית הספר, ולכן היא מבקשת ליצור פדגוגיה חלופית.

בישראל החלוקה של ואן גאלן עשויה שלא להתאים, ולכן נוסף על החלוקה הזאת הציעו נוימן ואברם (Nueman & Aviram, 2003) חלוקה אחרת: הגישה הפדגוגית מול הגישה ההוליסטית. לפי הגישה

הפדגוגית, החינוך הביתי מהווה חלק ממגמה מתפתחת של הורים המעוניינים להיות מעורבים בחינוך ילדיהם, ואילו לפי הגישה ההוליסטית, החינוך הביתי מהווה חלק משינוי מהותי בחיים המתבטא בתחומים חשובים רבים כמו תעסוקה, מימוש עצמי, בריאות וחינוך. חשוב לשים לב ששתי הגישות לא שוללות זו את זו, וניתן להניח ששתיהן קיימות במידה מסוימת בקרב משפחות החינוך הביתי.

חינוך ביתי מהווה אלטרנטיבה הולכת וגדלה לחינוך הקונבנציונלי (Lois, 2017). לואיס טוענת, על סמך מקורות שהיא מציגה, שתנועת החינוך הביתי בארצות הברית מגוננת יחסית. אנשי חינוך ביתי הם בני כל הגזעים, אך לרוב הם לבנים; המשפחות מגיעות מכל הרמות הסוציו-אקונומיות, אך בדרך כלל מרמה בינונית ומעלה; המשפחות בעלות מגוון רחב של אמונות, אבל לרוב הן פרוטסטנטיות או אוונגליות. כמו כן מציינת לואיס כי מספר הילדים במשפחות הללו גבוה מהמוצע. לטענתה, התחום שבו חלו השינויים המעטים ביותר בחינוך הביתי הוא המבנה המשפחתי המגדרי. הרוב המכריע של ילדי החינוך הביתי גדלים במשפחה שבה אם המטפלת בילדים ואב המפרנס בשכר (Lois, 2017). ואומנם הטענה כי האימהות הן כמעט תמיד המטפלות העיקריות בחינוך הביתי מקובלת על חוקרים רבים בתחום (Apple, 2011; Knuzman & Gaither, 2013).

מעמדה של האם בחינוך הביתי, תפיסתה את החינוך הביתי וחוויותיה כוללים נושאים רבים שראוי לעסוק בהם. במסגרת מאמרים קודמים שערכנו עסקנו בחלוקת התפקידים בחינוך הביתי (אדרי ודהאן כלב, 2018), במשמעות הבחירה בחינוך הביתי מנקודת המבט של האימהות (אדרי ודהאן כלב, 2018) ובחוויה של האימהות כמורות של ילדיהן (אדרי ודהאן כלב, 2018). במאמר הנוכחי ברצוננו לבחון את נושא הזמן לעצמי מנקודת המבט של אימהות בחינוך הביתי.

החוקרת ג'ניפר לואיס זיהתה במחקרה על אימהות בחינוך הביתי שתי הגדרות שונות, ואף מנגודות, למושג 'זמן לעצמי' (Lois, 2010). חלק מהאימהות רואות את הדרך ליצירת זמן כזה במימוש תחביבים תוך כדי השהות עם הילדים והתאמתם של התחביבים הללו לעיסוקים של הילדים. לואיס מביאה כדוגמה לכך אימא שאהבה לבשל ושילבה את תוכנית הלימודים בגיאוגרפיה עם הכנת מאכלים שקשורים לתרבויות השונות. אימהות אחרות מגדירות את המושג 'זמן לעצמי' בצורה מנגדת לחלוטין וכוללות בו בעצם כל עיסוק שלא כולל את הילדים – גם שטיפת כלים בנפרד מהילדים נחשבת בעיני אחת האימהות כזמן לעצמה. לדעתה של לואיס, אימהות בחינוך ביתי מגדירות מחדש את המושג 'זמן לעצמי' דרך הנמכת הציפיות שלהן מהזמן הפנוי שלהן.

דבורה פינץ', אם בחינוך ביתי מארצות הברית, כתבה את עבודת הדוקטורט שלה על החוויה של אימהות בחינוך ביתי. ממצאי מחקרה הצביעו על כך שהמקור העיקרי לשביעות הרצון של האימהות הללו ולתחושת היעילות העצמית שלהן נבע מלימוד עם ילדיהן. כמו כן היא מצאה במחקרה שאימהות בחינוך ביתי עסקו במגוון רחב של חוגים, תחביבים והתנדבויות כדי לשמור על עצמן כאינדיבידואלים (Finch, 2012).

בחינוך הביתי האימהות לכאורה היא טוטאלית, ואם לאימהות 'רגילות' קשה למצוא זמן לעצמן, כיצד יימצא זמן לאימהות בחינוך הביתי? עם זאת, ואף על פי שחלק מהאימהות בחינוך הביתי משלבות גם עבודה בשכר (אדרי ודהאן כלב, 2018), נראה כי עול הפרנסה במשפחות החינוך הביתי מוטל על הבעל. כלומר ניתן אולי לטעון שלאימהות בחינוך הביתי יש פחות עומס מכיוון שהן אינן צריכות להתחלק בין שתי 'משמרות'.

מטרת המחקר הנוכחי, אם כן, היא להבין כיצד תופסות אימהות בחינוך הביתי את משמעות הזמן לעצמן וכיצד הוא בא לידי ביטוי בחיים שלהן. חשיבותו של המחקר נובעת משני גורמים עיקריים: הוא מפנה זרקור כלפי אימהות בחינוך הביתי, שהן הנושאות העיקריות בנטל של חינוך הילדים, ונוסף על כך הוא עוסק בסוגיה של 'זמן לעצמי' מנקודת המבט של האימהות הללו. השאלה שעליה ינסה המחקר להשיב היא כיצד תופסות אימהות בחינוך ביתי את מושג הזמן לעצמי.

מתודולוגיה

המחקר הנוכחי הוא מחקר איכותני המתבסס על הגישה הפנומנולוגית. המילה פנומנולוגיה יכולה להתייחס הן לפילוסופיה והן לגישת המחקר (Dowling, 2004). הפילוסופיה הפנומנולוגית רואה בתודעה שלנו את התופעה (הפנומן) היחידה שאנו יכולים לבטוח בקיומה. ההתנסות שלנו בעולם מכוננת בתודעה ובאמצעותה (שלסקי ואלפרט, 2007, עמ' 41–42). תפיסת העולם הפנומנולוגית רואה את המציאות באופן מורכב, הכולל כמה רבדים של משמעות, ולכן המציאות תלויה במידה רבה במבט של המתבונן (אבוהב ומלצר-גבע, 2013).

פנומנולוגיה היא חקר המשמעות של תופעות בעולם החברתי מתוך תפיסת עולמם של אלו החווים אותן. הפנומנולוגיה מתבססת על ההנחה כי חוויות החיים של האדם מהוות מקור מרכזי לידע וליצירת המציאות. מתוך כך המחקר הפנומנולוגי מתחקה אחר המשמעות של הדברים עבור האדם (Polkinghorn, 2005).

במחקר הנוכחי השתתפו 27 אימהות בחינוך ביתי לילדים בגילי בית ספר, שחינכו את ילדיהן מהבית לפחות שנה אחת קודם הריאיון.¹ המרואיינות התגוררו בקיבוצים ובמושבים בצפון הארץ, בערים ובמושבים במרכז הארץ וביישובים ובמאחזים ביהודה ושומרון. גיל האימהות נע בין 28 ל-47 שנים, כשהגיל הממוצע היה 37.5. מספר הילדים של האימהות שהשתתפו במחקר נע בין שניים לתשעה ילדים, כאשר לרוב האימהות היו שלושה עד חמישה ילדים.

15 מן המרואיינות הגדירו את עצמן כחילונית, שלוש מסורתיות, שמונה דתיות, ואילו מרואיינת אחת הגדירה את עצמה כיהודייה שמאמינה בישו. כל המרואיינות הן ילידות ישראל, למעט מרואיינת אחת שעלתה מארצות הברית, ומרואיינת נוספת שעלתה מברית המועצות. מבין המרואיינות שנולדו בישראל 16 הן ממוצא אשכנזי, שבע ממוצא מעורב ושתיים ממוצא מזרחי.

רמת ההשכלה של האימהות: שתי אימהות היו בעלות השכלה תיכונית; שתי אימהות למדו לתואר ראשון אך לא סיימו אותו; לשש אימהות הייתה השכלה תיכונית ועוד תעודות בתחומים שונים, כמו רפואה משלימה, גרפיקה והנהלת חשבונות; ל-13 אימהות היה תואר ראשון; שתי מרואיינות היו בעלות תואר שני ומרואיינת אחת הייתה בעלת דוקטורט. ניתן לראות כי לרוב האימהות (n=16) היה תואר ראשון לפחות.

תעסוקה: כאמור מדובר באימהות שכולן מטפלות עיקריות בילדים. עם זאת שבע מרואיינות עבדו במשרה חלקית ושתי מרואיינות נוספות עבדו במשרה מלאה. כמו כן תשע מרואיינות עבדו במשרה חלקית במהלך תקופת החינוך הביתי, אך בעת קיום הריאיון הן לא עבדו. מכאן עולה כי רוב האימהות (18 מתוך 27) עבדו בשכר גם במהלך תקופת החינוך הביתי.

כלי המחקר שבו נעשה שימוש במחקר זה היה ראיון עומק חצי מובנה. הריאיון כלל מספר שאלות פתוחות שעסקו באופן רחב ומעמיק בחוויה של המרואיינות כאימהות, כנשים וכבני אדם אינדיבידואלים. בתחילת הריאיון נשאלו המרואיינות כיצד הגיעו לחינוך הביתי ובהמשך הן נשאלו על חינוך הילדים ועל היכולת שלהן לפתח קריירה ולממש את עצמן. בסיום הריאיון התבקשו המרואיינות למלא שאלון פרטים אישיים שלהן ושל בני זוגן: השכלה, מקצוע, מוצא, מספר ילדים, גיל ודת.

הריאיון התקיים במקום המועדף על המרואיינת, ברוב המקרים (n=20) בביתה. במקרים אחרים התקיים הריאיון בבתי אחרים או במקומות ציבוריים. מפגשי הראיונות ארכו בין שעה לשלוש שעות. הראיונות התפרסו על פני תקופה של כשנתיים, בין 20 בנובמבר 2012 לבין 23 באוקטובר 2014.

מהלך ניתוח הנתונים החל כבר בשלב איסוף המידע: בתום הראיונות, לאחר ששבת הביתה, ערכתי רישום על אודות הנסיעה והאווירה במפגש וכן העליתי על הכתב מחשבות שעלו בדעתי בנוגע לפגישה עם המרואיינת. כמו כן התחלתי לנתח את הראיונות עוד לפני שסיימתי את שלב הראיונות – לאחר שקיימתי

¹ המחקר הכללי בחן את החוויה של 27 אימהות בחינוך ביתי; 25 אימהות מתוכן התייחסו לנושא של זמן לעצמי.

תשע ראיונות ותמללתי אותם, ערכתי להם ניתוח ראשוני: קראתי אותם בקריאה הוליסטית והתרשמתי מהטקסט בשלמותו (קסן וקרומר-נבו, 2010) בקריאה שנייה כתבתי תמות שהוצאתי מתוך הראיונות. לאחר שראיינתי שמונה אימהות נוספות, תמללתי את הראיונות האלו וערכתי להם ניתוח ראשוני, עברתי לניתוח ממפה (שקדי, 2003), שנערך בגישת ניתוח תוכן ל-17 הראיונות שהיו בידי ובמקביל המשכתי לראיין ולשקלט עד שהגעתי לרוויה (גבתון, 2001). הניתוח הממפה נערך באופן הבא: פירקתי את הטקסט השלם לקטעים שקיבצתי תחת קטגוריות שנבנו על פי שאלות המחקר ותמות נוספות שעלו מתוך קריאת הנתונים. בשלב השלישי – לאחר הניתוח הראשוני והניתוח הממפה – יצרתי ניתוח ממוקד. ניתוח ממוקד הוא התהליך שבאמצעותו חוקרים ממקדים את פרטי המידע להסבר קוהרנטי סביב קטגוריות מרכזיות. ניתוח זה הוא התהליך הבא בעקבות הניתוח הממפה, והוא מבוסס עליו. זהו התהליך שבאמצעותו מסדרים החוקרים את הקטגוריות לקו סיפורי על ידי התמקדות בקטגוריה מרכזית ובקטגוריות הנלוות אליה (שקדי, 2003).

ממצאים

פרק הממצאים פותח בחשיבות ה'זמן לעצמי' בעבור המרואיינות – כלומר התפיסה שלהן את זמן הפנוי. בהמשך עוסק הפרק בדרכים למציאת "זמן לעצמי" (נושאים: "הזמן עם הילדים הוא גם זמן לעצמי", "כשהם גדלים נהיה יותר קל" ו"למצוא את הזמן שלי"). בחלק השלישי המרואיינות משוות בין אימהות בחינוך ביתי לאימהות שעובדות מחוץ לבית מבחינת הזמן לעצמן ("בחוץ לא יותר קל"). החלק הרביעי מתייחס לנושא מהכיוון ההפוך ומציג את תחושת חלק מהמרואיינות שהן אינן מספיק עם ילדיהן (נושאים: "לא מספיק איתם מול לא באמת איתם" ו"נוכחות פיזית מול נוכחות נפשית"), החלק האחרון נקרא "תקופה מיוחדת שכדאי לנצל" ובו מתייחסות המרואיינות לכך שמדובר בתקופה לא ארוכה של התמסרות לבית וילדים כשלפניה ואחריה יהיה להן "זמן לעצמן" די והותר.

חשיבות ה'זמן לעצמי'

הדאגה לילדים והרצון להיות עימם אינם מוחקים אצל המרואיינות את ההכרה גם בצרכים שלהן; גם אם הזמן ברובו המכריע מוקדש לגידול הילדים, חשוב להן למצוא גם זמן לעצמן. מיכל מדברת על החשיבות של הזמן לעצמה, ומציינת כי בלעדיו היא תתקשה לתפקד. חשוב לה שמעבר לתפקיד האימהות האינטנסיבי, גם הקיום שלה כאדם נפרד יקבל את מקומו:

אני כן מתחרפנת כשאין לי בכלל זמן לעצמי. אני מאוד מאוד צריכה את הזמן לעצמי, והזמן לעצמי זה לפעמים דווקא בזמן שמשכיבים את הילדים לישון. אז בעלי מגיע, משכיב אותם לישון, אומר איתם 'שמע ישראל', ואני הולכת למה שבא לי: זה יכול להיות הליכה, זה יכול להיות לכתוב לעצמי לפעמים דברים, לצייר... זה משמעותי לי. לפעמים זה בערב ולפעמים בבוקר, כשהקטנים ישנים והגדולות מצוירות. אני משאירה איתם את התינוקת... וחוף מזה בזמן האחרון התחלתי גם יותר להשקיע בעצמי: הלכתי לסדנה הזאת וגם הייתי בחוג קרמיקה השנה וממש נהייתי מזה. זה ממש נותן לי להרגיש שאני לא רק 'אימא של', אני גם משקיעה בעצמי. אם לא, זה קשה לאורך ימים ושנים להיות 24 שעות רק 'אימא של'. יש גם אותי. אני מרגישה שזה חשוב (מיכל).

מן התיאורים נראה שמיכל לא זקוקה לזמן רב עם עצמה – היא מתנהלת ברוגע עם הילדים במשך רוב שעות היום. עם זאת, היא מעידה על עצמה שהיא חייבת זמן לעצמה, אחרת 'תתחרפן'. הזמן לעצמה יכול להיות כשבן הזוג מגיע ונמצא עם הילדים או כשהקטנים ישנים. חלק מן הזמן לעצמה מורכב מפעילות לא מובנית כמו הליכה או ציור, ולעיתים מדובר על פעילות מאורגנת וקבועה כמו סדנה או חוג קרמיקה.

הזמן עם הילדים הוא גם זמן לעצמי

מהראיונות עולה כי 'זמן לעצמי' לא חייב תמיד להתקיים בנפרד מהילדים – שלוש מרואיינות תיארו פעולות שהן עושות עבור עצמן בשיתוף עם הילדים: אנה תיארה את הזמן הפנוי שלה, כשהילדות הגדולות יוצאות

מהבית והילד הקטן נשאר איתה. בחלק שבו סיפרה על יציאה לבילוי אמרה אנה שהיא אוהבת לבלות וליהנות עם ילדיה:

אני: יש לך זמן לעצמך?
אנה: קצת. לפעמים הבנות הולכות לגן שעשועים או משהו, ואני מתעסקת בפייסבוק ומדברת עם אנשים.
אני: אבל הוא איתך?
אנה: הוא איתי כן. הוא כל הזמן איתי.
אני: לפעמים את נוסעת לבד?
אנה: כן, יוצא לי לפעמים לצאת מהבית לבד... להביא ירקות או להביא משהו שצריך לבית, לא בשביל לעשות כיף. כיף אנחנו מעדיפים שכולנו נהיה ביחד נלך לעשות את הכיף שלנו ביחד.

מיקי סיפרה שנסעה לנופש בחו"ל עם הבת הגדולה (ילדה בת שמונה) ועם התינוק. רעות טענה שככל שהילדים גדלים, ניתן לעשות דברים רבים יותר איתם. היא סיפרה גם על חוגים שאליהם היא הולכת יחד עם ילדיה מתוך רצון משותף שלה ושל הילדים.

רעות: אני מוצאת שיותר ויותר יש לי זמן לעשות דברים משל עצמי. זה מאוד נחמד. הם גם יותר יכולים להשתתף
אני: לעשות דברים לידם? הם נותנים לך ?
רעות: תלוי נגיד עכשיו הבאתי לנו שיעורי יוגה אנחנו עושים כולנו ביחד... והתחלנו ללכת לחוג קרמיקה ביחד...
אני: זה משהו שאת רצית ?
רעות: זה משהו שאני אוהבת. זה משהו שמאור מאוד רצה... זה נורא כיף, שווה. אז בקיצור, אני מרגישה שממש מתפנה לי זמן, שהרבה יותר קל לי עכשיו. הכי קשה היה כשמאור היה קטן והיה לבד, אז זה היה הכי אינטנסיבי. עכשיו זה ממש אני מרגישה שיש לנו שגרה והכול מתנהל יחסית על מי מנוחות רוב הזמן, אם חסר משהו זה זמן רק " (רעות).

כשהם גדלים נהיה קל יותר

רוב המרואיינות הן אימהות לילדים רכים. ניתן לראות הבדלים ב'זמן לעצמי' בין מרואיינות שילדיהן בגרו לבין מרואיינות שילדיהן עדיין רכים. אולם גם בין ילדים קטנים יש הבדל בין גיל הינקות, עד קרוב לגיל שנתיים, לגיל הבוגר יותר: המרואיינות מספרות שכבר כשהילדים בסביבות גיל שנתיים-שלוש מתפנה להן זמן לעצמן. שמחה, אם לארבעה ילדים בני 7-13, תיארה שינוי תהומי: מנוכחות צמודה לחלוטין לסוג של 'מנהלת אדמיניסטרטיבית', כהגדרתה. אבל גם רעות, אם לארבעה ילדים, שהקטן שבהם רק בן שנתיים וחצי, תיארה הקלה משמעותית כשהילדים גדלו מעט ועברו את שלב הינקות.

אני: אוקי, את מרגישה הבדל מהתקופה שהם היו קטנים לעכשיו
שמחה: בטח, שמיים וארץ, יש אוויר יש זמן את יודעת כשהם קטנים זה נורא נורא אינטנסיבי, זה גם פיזית מאוד אינטנסיבי אני גידלתי אותם גם עלי כל הזמן עלי כל הזמן צמוד, הכול יותר אינטנסיבי: הטיפול הוא יותר, אתה כל הזמן מטפל וכל הזמן יש צרכים וכל הזמן צריך להיענות לדברים. היום את רוב הצרכים שלהם הם יכולים לספק בעצמם, יש פחות צורך בי. הצורך בי הוא יותר הצורך הנוכחותי של האימא: ה"לדבר והאימא תראי" ו'אימא תבואי' ו'תקחי אותי לחוג' – יותר צורך טכני, יותר מנהלת טיפולית, מנהלת אדמיניסטרטיבית.
אני: איך את מסתדרת עם השהייה האינטנסיבית עם הילדים, להיות איתם כל היום?

רעות: האמת שהם היו קטנים היה לי מאוד קשה. זה היה מאוד מעייף, מתיש ... עד בלתי אפשרי. עכשיו נהיה הרבה יותר קל.

למצוא את הזמן שלי

הבחירה בחינוך הביתי אינה מחייבת את נוכחותה של האם במשך 24 שעות ביממה. ניתן להיעזר בבן הזוג, במשפחה המורחבת או בשמרטפית, וכשהילדים גדלים אפשר להיעזר גם בהם. עם זאת, בניגוד למשפחות שבהן ההורים עובדים והילדים נמצאים במסגרות, בחינוך הביתי יש צורך להשקיע מאמץ כדי ליצור 'זמן לעצמי'. חלק מהמראיינות טענו שהן יכולות למצוא זמן לעצמן, אך הן לא משתדלות מספיק לעשות זאת. מראיינות אחרות תיארו את ההשתדלות שלהן לפנות זמן לעצמן. רבקה סיפרה כיצד הצליחה לארגן זמן לעצמה גם כשבבית היו ילדות היו קטנות, ובהן תינוקת:

...הייתי עושה לי את הזמן מנוחה כזה בצהריים, זמן שקט הייתי קוראת לזה, נגיד כשהן היו קטנות והייתה לי תינוקת... אז הייתי בצהריים שמה להם תכניות טלוויזיה בסלון והיה מן מזרון כזה שהייתי, עם התינוקת עלי, היא הייתה ישנה קצת והייתי ככה מנמנמת... (רבקה).

ליסכה יש ילדים גדולים,² ולכאורה הרבה יותר קל לה למצוא זמן לעצמה – הילדים יכולים להעסיק את עצמם ואינם זקוקים לאימא שצמודה אליהם כל היום – ובכל זאת גם היא מתארת את המאמץ שלה למצוא זמן לעצמה. השינוי התחיל בהבנה שלה שאין שום בעיה בכך שהיא מבקשת לארגן זמן לעצמה ללא הילדים:

... בהתחלה היה קשה למצוא את האיזון, איך יהיה לי גם הזמן שלי, אבל באמת ברגע שנחתה ההבנה שזה בסדר ולגיטימי והכל בסדר גמור להגיד להם זה הזמן שלי ואני צריכה גם זמן שקט שלי ואל תפריעו לי, אז זה בסדר, ואז התחלתי להגיד את זה וראיתי שזה לא בדיוק עובד. אבל את יודעת לא בפעם הראשונה, אבל אומרים פעם פעמיים שלש וזה נקלט בסוף... (יסכה).

בחוץ לא קל יותר

חמש מראיינות השוו בין השהייה עם הילדים לבין היציאה לעבודה מחוץ לבית וטענו שגם אם קשה לעיתים בבית, בחוץ לא קל יותר. רובן עבדו קודם לכן מחוץ לבית, והן מכירות את המחיר של השילוב בין עבודה לאימהות ואת ההתמודדות הלא פשוטה הכרוכה בכך. לאה סיפרה שהיא נהנית מהשהייה עם הילדים, אף על פי שיש גם רגעים קשים. לדבריה, גם 'בחוץ' – במסגרות של הילדים ובעבודה מחוץ לבית – ישנן התמודדויות לא קלות, וכנראה גם מספקות פחות.

אני: את אומרת שלא קשה לך להיות איתם? יש לך מדי פעם מחשבות לשים אותם במסגרת?

לאה: כל יומיים, אבל לא באמת.

אני: את נהנית איתם?

לאה: כן. יש רגעים קשים שהם מתחרפנים, מבקשים מהם משהו הם לא רוצים, רבים, את יודעת, יש זמנים... אני לא רואה את עצמי כרגע לפחות, לא שמה אותם במסגרת לא מבחינתם לא מבחינת ההשתעבדות שלי למסגרת, אני גם כאמור גם הייתי אימא עובדת אז ראיתי כמה זה קשה, וגם אני רואה אצל חברות שהם אמהות עובדות שזה לא זה לא ריאלי, גם אין פה בכלל יום לימודים קצר הכל יום לימודים ארוך, אז זה גם מוריד את האטרקטיביות של

² הקטן שבהם היה בן שמונה בעת קיום הריאיון.

זה, זאת אומרת גם אני לא רואה את עצמי מכניסה אותם לבית ספר בנסיבות הקיימות וגם אני יודעת שהחיים שלי לא יהיו יותר קלים, בסופו של דבר, לא יותר פשוטים לא יותר קלים וכנראה פחות מספקים.

דנה הביעה תמיהה ותהתה כיצד ייתכן שלאישה עובדת יהיה זמן לעצמה. כמורה בעברה לא זכור לה שהיה לה זמן לעצמה העבודה יצרה עליה עומס גדול ולא השאירה לה זמן פנוי, ולכן הטענה שאם הייתה עובדת היה לה זמן רב יותר לעצמה נראית לה לא הגיונית:

אני: אם היית יוצאת לעבוד בחוץ והיית שמה את כולם במסגרת, יכול היה להיות לך קל יותר, לא? פחות אינטנסיביות, יותר זמן לעצמך.
דנה: אם הייתי עובדת היה לי יותר זמן לעצמי?
אני: יום חופשי בשבוע.

דנה: מה הייתי עושה ביום החופשי? הייתי רודפת אחרי הכביסות והבישולים וה...
אני: את לא חושבת שאם היית עובדת והם היו במסגרת...
דנה: הייתי רק יום בשבוע מנסה להתחיל לנשום, להיזכר איך נושמים.
אני: את לא חושבת שהיה לך יותר זמן פנוי לעצמך?
דנה (בתמיהה): אם הייתי עובדת? איך? איך זה מסתדר לך הגיונית?
אני: (צוחקת) שאז, קודם כל יש לך הפסקות נגיד בעבודה, נגיד בבית ספר יש לך הפסקות

דנה: מה אני עושה בהפסקות? חוטפת משהו לאכול?
אני: שותה קפה בשקט בלי שיקפצו עלייך, הילדים
דנה: אין שקט. תמיד יש תלמידה שצריכה משהו ואת צריכה לראות שהכול בסדר, כולם רגועים, כולם טוב להם. אין שקט, איזה שקט? זה עול כבד ללכת לעבוד, יש לך אחריות על בנות, את צריכה שכולם ירגישו טוב כולם יהיו בסדר זו עבודה שלא נגמרת.

בהמשך הריאיון סיפרה דנה שדווקא בבית יש לה זמן לעצמה, לקרוא או לעשות כל דבר אחר, ואם היא רוצה לנסוע, הילדים הגדולים יכולים לשמור על הבת הקטנה. דווקא השהייה בבית עם הילדים, ללא מחויבות חיצונית של עבודה ומנהלים, מאפשרת לה למצוא זמן לעצמה:

אני: אבל בעצם אין לך כל כך את הזמן לעצמך, את הבית לעצמך.
דנה: יש לי יש לי אם אני רוצה זמן לעצמי אני הולכת לי לחדר הולכת לשדה מה שאני רוצה אני עושה, אני לא מחויבת וכבולה וזה אני לא רוצה ללכת כי טוב לי פה, אבל א אני לא מרגישה א, אם אני רוצה לקרוא ספר, אני יכולה; אם אני רוצה ללכת לאיזה שיעור אני יכולה. להיפך, דווקא אם אני נוסעת יש לי פה מבחר ילדים שאני יכולה להגיד להם לשמור לי על הקטנה.

חנה תיארה גם היא מניסיונה כקלינאית תקשורת שהעבודה מחוץ לבית אינה קלה – יש מחויבות, יש לחץ, יש מנהלים שנותנים הוראות כל הזמן. דווקא בבית היא מוצאת זמן לעשות דברים שהיא אוהבת:

אני: אין לך רצון לצאת לעבוד?
חנה: לא ממש. הייתי שם אני לא רוצה, זה לא נקי כזה כמו שזה נשמע, זה להיות תחת אנשים אחרים עם מחויבויות עם לחץ עם א, לא אני לא יודעת מה יהיה בעתיד (מדברת עם ילדיה) יש לי זמן לעשות את הדברים שלי בקצב שלי אני קוראת הרבה, עכשיו התחלתי לנגן בגיטרה זה נורא מילא אותי... יש לי המון זמן לחשוב על החיים, להרגיש אותם, לעבור כל מיני תהליכים, לצמוח.

לא מספיק איתם מול לא באמת איתם

למרות השהייה האינטנסיבית עם הילדים במסגרת החינוך הביתי, חלק מהמרוויינות סיפרו שהן חשות כי הן לא נמצאות מספיק זמן עם ילדיהן. אחת המרוויינות דיברה על כך שהיא 'לא באמת' איתם.³ אומנם רק מיעוט קטן מתוך כלל קבוצת המרוויינות תיאר את התחושות הללו, אך אעלה אותן כאן מכיוון שמדובר בנקודה מעוררת מחשבה כשמדובר במרוויינות שנמצאות כמעט כל הזמן עם ילדיהן. שלוש מרוויינות דיברו על געגועים לילדים: רחל דיברה באופן כללי על כך שבכל רגע שהיא לא איתם היא מרגישה שהיא מחמיצה משהו; ציפי סיפרה על תחושות דומות שהתעוררו בה כשערכה לא מזמן טיול בן שבועיים עם בן זוגה; אמונה דיברה על געגועים לילדים שהיא חשה כשערכה טיול בן שעה עם בן זוגה.⁴

הנה דבריה של רחל, המתארת כמה חשוב לה לא להפסיד שום רגע עם ילדיה:

אני: היית יוצאת לעבוד?

רחל: לא, לא רוצה ל, אני מרגישה באמת כל רגע שאני לא איתם אני מרגישה שאני מפספסת, זה היה הרבה יותר חזק פעם זה קצת כאילו את יודעת עכשיו זה קצת נרגע, אבל א, לא, טוב לי לגמרי במקום הזה באמת לא מרגישה שאני מוותרת על כלום להיפך אני מרגישה שאני, רק כאילו בעיניים שלי אני רק מרוויחה דברים שאנשים אחרים מפסידים, נגיד אח שלי, יש לו ילד בן שנה וחצי ולפני איזה חודש הוא התחיל ללכת, והוא התחיל ללכת בגן אז הגננת צילמה את זה ושלחה להם סרטון אמרתי כאילו יה אני מה זה הייתי מתבאסת, אם את הצעדים הראשונים, כאילו מישהו היה שולח לי את זה בסרט, אבל הם הכי מבסוטים בעולם וכאילו להם זה מתאים, וזה בסדר גמור והם לא מפסידים כאילו את יודעת ימי שישי שהם לא עובדים וזה אז הם לא מפסידים גן והם לא, זה בסדר זה מתאים להם זה סבבה, ולי לא (צוחקת)

רוב הזמן באמת שכיף לי, כאילו יש לי תקופות שאני פחות יותר חסרת סבלנות אבל אם זה לא היה לי כיף לא הייתי עושה את זה, אני לא חייבת, אף אחד לא מכריח אותי זה לגמרי מבחירה שלי ואני נהנית מזה והילדים שלי מדהימים בעיניי אז כיף לי להיות איתם, ואני לומדת מהם מלא, ויש רגעים שאני מאבדת את זה, ואני אחרי זה מתוסכלת" (רחל).

שולה, אם לשישה ילדים, החלה לאחרונה לעבוד במשרה מלאה לאחר שנים לא מעטות בחינוך הביתי. בריאיון היא מתארת את הקושי בשהייה החלקית עם הילדים. הילדים גדלו והיא יצאה לעבוד, אמנם במשרה מלאה אך בעבודה גמישה הסמוכה לביתם, אשר מאפשרת לה "לקפוץ" מדי פעם אל הילדים. אז כאמור המשפחה נשארה בחינוך ביתי והיא עדיין נוכחת לא מעט בחיי ילדיה ועם זאת קשה לה עם העובדה שיש זמנים שהיא לא נמצאת עם ילדיה ושהיא נוכחת בחיי ילדיה הצעירים פחות מאשר הייתה נוכחת בחייהם של הגדולים:

שולה: מבחינתי זה היה מצוין לקום בבוקר עם הילדים שלי, להיות שם איתם כל היום ללכת לישון בערב, לא מרגישה שאני, שהפסדתי משהו שחסר לי, והנה החיים התגלגלו ואת יודעת היום אני רכזת רווחה לא יודעת איך זה התגלגל זה התגלגל, התגלגל פה בתוך הקיבוץ איכשהו והיום אני עובדת, טוב לי עם זה, זה לא משהו ש, למה לא עשיתי את זה קודם, הילדים שלי היום יותר גדולים

³ אתייחס לכך ביתר פירוט בחלק הבא – נוכחות פיזית מול נוכחות נפשית.

⁴ יש כמובן הבדל גדול בין פרידה של שעה לבין פרידה של שבועיים, אבל גם במקרה של פרידה בת שבועיים עולה כאן נקודה מעניינת: העובדה שאם שנמצאת כל הזמן עם ילדיה מתגעגעת אליהם קשות כאשר היא נוסעת לחופשה, אולי לראשונה מאז נולדו, מצביעה גם היא על הצורך שקיים אצל המרוויינות להיות עם ילדיהם זמן רב ככל האפשר.

יותר קל לי, לא תמיד קל לי לגמרי אבל יותר קל לי להשאיר אותם ככה בבית, לא זקוקים לטיפול השוטף 24 שעות, יש לי קושי עם זה שאני עובדת היום ברגעים מסוימים, אבל אלה החיים
אני: קושי במה
שולה: שאני לא פה, שאני לא נוכחת יותר, כמו שהייתי נוכחת אצל הגדולים.
 אבל א, לא יודעת, באמת משתדלת את יודעת, מה שהחיים מזמנים לזרום ולא נאבקת.

נוכחות פיזית מול נוכחות נפשית

השהייה עם הילדים אין פירושה בהכרח זמן איכות רב יותר עם כל ילד. לפעמים ההורים אינם נמצאים באמת עם הילדים, במלוא מובן המילה, גם כשבפועל הם נמצאים עימם כל היום. כשהילדים קטנים קשה להתעלם מהצרכים שלהם, במיוחד מהצרכים הברורים כמו הנקה, החלפת חיתולים וכדומה. לעומת זאת כשהם גדלים הם לומדים 'להסתדר לבד', ואז ההורים עלולים להעניק להם תשומת לב פחותה מזו הנחוצה להם:

תינוק זה פשוט משהו מאוד אינטנסיבי: כשהוא צריך משהו זה עכשיו, עכשיו ומיד. עם ילדים גדולים האתגר הוא הפוך כי אם הם רואים שאת עסוקה הם לא יציקו לך את צריכה לבד לגלות כשהם צריכים אותך... זה אתגר הפוך וזה אתגר. לי לפחות זה לא בא מעצמו; צריך להשקיע בזה (ציפי).

דליה מתארת תהליך שעברה עם ילדיה, כשהבינה שהיא אולי זמינה בשבילם במשך כל שעות היום, אבל לא מצליחה להיות נוכחת נפשית – להיות קשובה אליהם ואל צרכיהם, לא רק הפיזיים-קונקרטיים אלא גם הנפשיים:

אני: דיברת על שני דברים בשהייה האינטנסיבית עם הילדים: דיברת על זה שלך קשה ודיברת על זה שאת מרגישה שאת לא כל-כך מגיעה אליהם, שאת עסוקה בעבודות בית, כמה מפתיע לא (אני צוחקת)
דליה: כן, והבית עדיין נראה כמו חורבה (שתינו צוחקות).
דליה: אז מה הנקודה הראשונה סליחה? שאין לי זמן אליהם?
אני: הקושי שלך להיות איתם ומה את בעצם עושה.
דליה: כי אני כאילו כל היום איתם אבל בעצם אני לא ממש איתם כי אני כל הזמן עסוקה בלנסות להגיע לדברים להגיע לכביסה להגיע לבישול להגיע קצת זמן לעצמי לנשום עם איזה ספר או מחשב בדרך כלל תוך כדי הנקה,
אני: אני מכירה את זה.
דליה: ואז אני מרגישה לא נעים שאני יושבת ליד מחשב וגולשת (צוחקת). וזהו וגם לא רק מבחינת זמן אלא מבחינת הכוחות אני מרגישה שאני כל הזמן איתם, כאילו תנו לי לנשום קצת. אבל בעצם זה לא נכון. אני בכלל לא איתם או לפחות לא מספיק איתם, והתחלנו להרגיש את זה מאוד לפני שנה שנתיים אצל הילדים הגדולים.
אני: במה זה התבטא?
דליה: כל מיני קשיים רגשיים... ואז כאילו זה היה בשבילי, את יודעת אני כל הזמן עסוקה בקטנים כי הם מאוד מאוד צפופים בגיל, אז כל הזמן אני עסוקה בפייפי, קקי לחתל, לנגב, לרחוץ, ואז כשהם גדלים אני אומרת: אוקיי, צאו לדרך. אבל זה לא נכון הצרכים פשוט משנים פאזה זה, זה צורך של איכות פחות מאשר צורך של תנגבו לי את הטוסיק. זה כאילו תהיו איתי, אני צריך אתכם לדברים אחרים, זהו
אני: איך ראית את זה אבל? במה זה התבטא?
דליה: הבכור, שאז היה בן עשר... התחיל להראות סימנים של חרדה.
אני: מה זה סימנים של חרדה

דליה: קודם כול הוא הפסיק לישון מחוץ לבית. עד אז הוא מאוד מאוד אהב לבלות אצל חברים משפחה, ואז פתאום, לא פתאום אלא בהדרגתיות אבל מהירה ראינו שהוא לא מסכים ללכת לישון לא אצל סבא וסבתא, לא אצל בן דוד ולא אצל חברים, גם כל מה שאומרים לו ישר זה 'כן, כן, כן, בטח', ממש נבהל כזה.. ממש ועד אז הוא היה ממש לא יודעת מלא ביטחון עצמי הוא ממש הייתי רואה בו איכויות של איש מכירות.

אני: אני זוכרת את זה

דליה: ממש, מה עוד היה? אצל השנייה היא הייתה מגרדת פצעים שוב ושוב ושוב את הגלד יש לה המון המון כתמים שחורים על הפנים ובזרועות וכאילו היה לה עקיצה ואז היא הייתה מגרדת ואז זה לא היה מחלים כי היא הייתה מגרדת שוב ושוב ושוב ושוב נשאר לה ממש כתמים שחורים כאלה אני לא יודעת אם זה יעבור או לא, גם השלישי

אני: ניסית לשאול ממה זה? למה היא עושה את זה?

דליה: קשיים רגשיים, בטוח. אני רואה את זה, השלישי הוא מאוד א.. כועס כאילו מתקשה להתמודד עם כעס לא יודעת ממש כעס משתלט עליו.

אני: למה חשבת שזה קשור לזמנים איתך?

דליה: למה? כי הכול קשור להורים, במיוחד בגילים האלה. ילד צריך א, ילד אין סיבה שהוא אלא אם יש א, יש ילדים עם קשיים עם בעיות אורגניות כן? אבל לא, לא יודעת רפואיות אבל ילדים בריאים, שאין במשפחה רקע של לא יודעת מה, אין סיבה שיהיה וגם אני יודעת מה אני לא יודעת אני לא מרגישה בעצמי ש, אני יודעת, ואז השתדלנו יותר למצוא לזה זמן, לאחד על אחד כזה, גם מחוץ לבית גם בבית.

תקופה מיוחדת שכדאי לנצל

חלק מהמוראיינות רואות בתקופת ההורות תקופה מיוחדת שלא תחזור, שכדאי לנצל אותה כדי להיות עם הילדים לפני שהם יגדלו ויעזבו את הבית. צביה אמרה שלמרות כל הקושי, במבט לאחור, ברור לה שזה הזמן הכי טוב בחיים שלה:

נראה לי בסוף החיים אני אסתכל על החיים אני ארגיש שזה היה הזמן הכי טוב, ככה אני מרגישה. יש ימים מאוד מאוד קשים, במיוחד אחרי הלידה (צוחקת), ממש לא פשוט, אבל יש הרבה פעמים ביום שאני יושבת איתם, וזה מרגיש כמו גן עדן. מרגיש נגיד וואו זה ממש זה משהו שאני אומרת תודה לה' כל יום שאפשר לעשות את זה ויש את ה, שיש את הזמן שעשינו את זה, זה מאוד מיוחד. אז אפילו שאין לי זמן נגיד אין לי מספיק זמן לעצמי אני רוצה שיהיה לי זמן יותר לקרוא ספרים וסתם לשבת לא להיות עסוקה כל היום – אני מרגישה שזה החיים באמת בסוף היום... (צביה).

נעמי חושבת שמדובר בתקופה קצרה שכדאי לנצל. היא סבורה כי בעתיד יהיה לה די והותר זמן לעצמה, אבל התקופה של גידול הילדים לא תשוב עוד:

...אני חושבת שיהיה לי זמן לעצמי אמרתי לך אני חושבת שזה הדבר עכשיו, אני מסתכלת על ההורים שלי אני מסתכלת על אחי שיש לו, הוא מבוגר ממני בעשור, יש לו מלא זמן לעצמו הילדים שלו כבר מזמן בחוץ אם הם עונים לו פעם בשבוע לטלפון הוא בטוב, כאילו את יודעת זה מה שצריך לעשות היום (נעמי).

לסיכום, מכל האמור לעיל עולה כי נושא ה'זמן לעצמי' הוא נושא מגוון ומורכב, אשר היחס אליו והגדרתו משתנים בקרב אימהות החינוך הביתי. אם נרצה לשרטט כמה קווים כלליים ששבו ועלו בראיונות נוכל לדבר על הניסיון של האימהות למצוא זמן לעצמן גם כאשר הן נמצאות כל היום עם הילדים; ההבנה שהשהייה עם הילדים בבית במשך כל היום אין פירושה בהכרח שהן נמצאות איתם גם נפשית; הידיעה שאם הן היו עובדות מחוץ לבית לא בהכרח היה להן קל יותר. עם זאת, בסופו של דבר הרבה מהאימהות הללו חשות שמדובר בסך הכול בתקופה קצרה ומיוחדת, שכדאי לנצלה על הצד הטוב ביותר.

מסקנות ודין

החינוך הביתי בישראל הוא לעיתים קרובות בחירה אחת מתוך מכלול בחירות הקשורות זו בזו ועוסקות בדרך חיים 'טבעית' יותר (אדרי, 2010; Nueman & Aviram, 2003; Bobel, 2004). לעיתים מתלווה לבחירה בחינוך הביתי גם גידול ילדים על פי עקרון הרצף, הנקה עד גיל מאוחר ונשיאת התינוק במנשא – כלומר אין מדובר 'רק' בשהייה התמידית עם התינוק אלא גם בהשקעה גדולה ביותר בטיפול בו. אולי לכן תיארה לעיל אחת המרואיינות את ההקלה שחשה כשהילדים גדלו וכבר לא היו צמודים אליה כל הזמן. ייתכן שהעומס בחינוך הביתי הוא דווקא בגיל הילדות; כשהילדים גדלים, הידיעה שהאם זמינה עבורם בכל שעות היום מפחיתה את הצורך שלהם בה, וכך מתפנה לה זמן לעצמה.

ניתן לשאול: כיצד יתפנה לה זמן? האם אין העומס אמור לגדול כשהילדים מגיעים לגיל חינוך חובה ואז צריכה האם לעסוק גם בחינוכם? כדי לענות על שאלה זו צריך להכיר את שיטות ההוראה בחינוך הביתי. קיימות שתי גישות עיקריות בנושא, המנוגדות זו לזו: חינוך מובנה (Homeschooling), שמשתדל להידמות בכל הפרמטרים לחינוך הבית ספרי, וחינוך חופשי (Unschooling), שבו המבוגר אינו מלמד דבר ביוזמתו אלא הילד קובע אם ללמוד, מה ללמוד ומתי. במחקר הנוכחי, וכנראה גם בכלל אוכלוסיית החינוך הביתי בישראל, רוב מוחלט של המשפחות משלב בין שתי הגישות החינוכיות הללו (אדרי ודהאן כלב, 2018ג). אם כך, ייתכן שמשפחות רבות בחינוך הביתי משקיעות בהוראת ילדיהן פחות זמן מאשר משקיעות משפחות 'רגילות' בהכנת שיעורי בית עם הילדים.

ג'ודית ורנר טוענת בספרה 'טירוף מושלם', המתבסס על מאות ראיונות שערכה עם אימהות, שהדרישה לאימהות טוטאלית מזיקה הן לאימהות והן לילדים (ורנר, 2005). החינוך הביתי נתפס כסמן הקיצוני של אותה אימהות אידיאלית, ולכאורה ניתן לחשוב שאימהות אשר בחרו בשיטת חינוך זו הקריבו את עצמן למען ילדיהן. אולם מן הראיונות שנערכו במסגרת המחקר הנוכחי נראה כי האימהות נהנות מהשהות עם ילדיהן, מעריכות את היתרונות שבה ואינן רואות בבחירה שלהן הקרבה. המרואיינות שאיתן שוחחתי טענו שמדובר בתקופה מיוחדת שכדאי לנצל ושלאימהות העובדות מחוץ לבית לא קל יותר.

ההבנה של המרואיינות ש'בחוץ לא קל יותר' מתקשרת לטענה של ורנר וחוקרות אחרות לגבי המחויבות של אישה בת ימינו לבית וילדים, גם כשהיא עובדת מחוץ לבית (ורנר, 2005, אדר-בוניס, 2007; O'hagan, 2010). טענה זו מגובה בנתונים סטטיסטיים שנאספו ונבחנו על ידי משרד הכלכלה בשנים 2012–2013 (הריס-אולשק, 2015). במצב שבו אישה עובדת מחוץ לבית ואז חוזרת ל'משמרת שנייה' של ילדים ובית, ייתכן שהחינוך הביתי נתפס כפתרון שמקל על הצורך ללהטט בין כמה תחומים, ולמעשה לעבוד בשלוש משרות.

ההתנגשות בין ערכי תרבות המערב – אשר מקדשים את האימהות מחד, ומעודדים שוויון מגדרי והורות משותפת מאידך – יוצרת שבר אצל אימהות רבות, שלא מצליחות לשלב בחייהן בין שני הערכים הסותרים. דווקא התפיסה המסורתית, השכיחה יותר בקרב משפחות בחינוך ביתי, המחלקת באופן דיכוטומי את המחויבויות המשפחתיות בהתאם למגדר, מאפשר לאישה לחיות בהשלמה עם המציאות הלא שוויונית שבתוכה היא חיה, במקום להיאבק בה (לוק-שמר, 2009, פלזנטל-ברגר, 2007; Sevon, 2012). האפשרות להתמקד בטיפול בילדים ובתחזוקת בית, ולא לנהל בד בבד קריירה, יכולה לעיתים לאפשר לאימהות לפנות זמן לעצמן. בפרט נכונים הדברים כשמדובר בילדים גדולים, כפי שעולה מממצאי המחקר.

במחקרה על החינוך הביתי טענה ג'ניפר לואיס כי לאימהות שבחרו בדרך חינוך זו אין כלל זמן לעצמן, אף שהן משתוקקות לכך, מכיוון שהן נמצאות כל העת עם ילדיהן ומקדישות להם את כל כולן (Lois,)

(2010). נראה כי גם לאימהות שהשתתפו במחקר הנוכחי חשוב שיהיה זמן לעצמן וגם הן מתקשות לעיתים להשיג אותו. גם הדרך שלהן לפנות זמן לעצמן מקבילה לעתים לדרך המתוארת במאמרה של לואיס – למשל מציאת זמן כזה במקביל לטיפול בילדים. עם זאת, במחקר הנוכחי העיסוק בנושא נרחב יותר וכולל גם את החשיבות שרואות המרואיינות בשהות עם הילדים ובתחושתן שהן יוצאות נשכרות מבחירתן.

ייתכן כי הנקודה המעניינת ביותר שעולה מהמחקר הנוכחי היא שחלק מהמרואיינות מרגישות שהן אינן נוכחות מספיק בחיי ילדיהן, למרות הבחירה באימהות אינטנסיבית. ממצא זה תואם את מחקרן של ביאנקי, רובינסון ומילקי (Bianchi, Robinson & Milkie, 2006), שכאמור מצאו שאימהות עובדות מבלות שעות רבות יותר עם ילדיהן מאשר האבות, ואף על פי כן הן נוטות יותר מבני זוגן להרגיש שאין להן מספיק זמן עם הילדים. מסתבר שגם הבחירה להישאר בבית עם הילדים אינה משחררת תמיד את האימהות מהתחושה כי הן אינן מבלות די זמן עם ילדיהן.

מקורות

- אבוהב, א', ומלצר-גבע, מ' (2013). החוצה לעולם ופנימה לעצמי: הוראת מחקר איכותני בהכשרה לחינוך. בתוך: א' חזן ו' נוטוב (עורכות), *הוראת מחקר איכותני: אתגרים, עקרונות, יישום* (עמ' 53–80). תל אביב: מכון מופ"ת.
- אדר-בוניס, מ' (2007). *משפחות בראייה סוציולוגית ואנתרופולוגית*. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.
- אדרי, א', ודהאן כלב, ה' (2018א). חלוקת תפקידים בחינוך הביתי מנקודת המבט של האימהות. *סוגיות חברתיות בישראל*, 26, 34–57.
- אדרי, א', ודהאן כלב, ה' (2018ב). הבחירה בחינוך ביתי, משמעותה והשלכותיה על אימהות. *גילוי דעת*, 14, 1–19.
- אדרי, א', ודהאן כלב, ה' (2018ג). האם בחינוך הביתי יש חופש כל השנה? בחינת דרכי ההוראה בחינוך הביתי. *חוקרים הגיל הרך*, 8, 1–26.
- אדרי, א' (2010). *חינוך ביתי בישראל: הישגים לימודיים וכישורים חברתיים של ילדי חינוך ביתי בהשוואה לילדי בית ספר* (עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך למדעי החברה"). אוניברסיטת בר אילן: רמת גן.
- בורדייה, פ' (2007). *השליטה הגברית*. (תרגום: א' להב). תל אביב: רסלינג.
- הלר-דגני, ח' (2003). *חינוך ביתי בישראל – התחלות*. תל אביב: רמות.
- הכנסת, מרכז המחקר והמידע (2014). *חינוך ביתי בישראל*. ירושלים: הכנסת.
- הריס-אולשק, ר' (2015). *שילוב עבודה משפחה: חלוקת תפקידים במשק הבית*. ירושלים: משרד הכלכלה.
- וורנר, ג' (2005). *טירוף מושלם: המיתוס של האימא המושלמת*. (תרגום: נ' בן-פורת). תל אביב: אריה ניר.
- לוק-שמר, נ' (2009). *חווית האימהות והקשר הזוגי לאחר הולדת ילד ראשון בקרב נשים חילוניות וחרדיות* (עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך למדעי החברה"). האוניברסיטה העברית בירושלים: ירושלים.
- עירן-יונה, מ' (2013). ארגון "ישן" אבות "חדשים"? קצינים לחמים בין הקריירה הצבאית לאבהות. *מגדר*, 2, 24–49.
- נוימן, א' (2003). *חינוך מן הבית בישראל* (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה"). אוניברסיטת בן גוריון בנגב: באר שבע.
- פיכטלברג-ברמץ, א', והריס, ר' (2011). *נשים בהשוואה לגברים בעולם העבודה: מדדים מרכזיים לקראת יום האשה הבינלאומי*. ירושלים: משרד התעשייה המסחר והתעסוקה.
- פלזנטל-ברגר, נ' (2007). להיות אם: דרכי דעת וחשיבה אימהית בשנה הראשונה. בתוך: א' כהן (עורכת), *חוויות ההורות: יחסים, התמודדויות והתפתחות* (עמ' 67–87). קריית ביאליק: אח.
- פרידמן, א' (2004). *באה מאהבה: אינטימיות וכוח בזהות הנשית*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- שלסקי, ש', ואלפרט, ב' (2007). *דרכים בכתיבת מחקר איכותני*. תל אביב: מכון מופ"ת.

- Apple, M. W. (2011). Rightist education and godly technology: Cultural politics, gender, and the work of home schooling. *Multidisciplinary Journal of Educational Research*, 1(1), 5–33.
- Bobel, C. (2004). When good enough isn't: Mother blame in the continuum concept. *Journal of the Association for Research on Mothering*, 6(2), 68–78.
- Bianchi, S. M., & Milkie, M. A. (2010). Work and family research in the first decade of the 21st century. *Journal of Marriage and Family*, 72, 705–725.
- Bianchi, S. M., Robinson, J. P., & Milkie, M. A. (2006). *Changing Rhythms of American Family Life*. New York: Russell Sage Foundation.
- Bianchi, S. M., Sayer, L. S., Milkie, M. A., & Robinson, J. P. (2012). Housework: Who did, does or will do it, and how much does it matter. *Social Forces*, 91(1), 55–63.
- Dowling, M. (2004). Hermeneutics, an exploration: Phenomenological research. *Nurse Researcher*, 11(4), 30–40.
- Finch, D. (2012). *The Experience of Homeschool Mothers* (doctoral dissertation). University of Massachusetts Lowell.
- Hochschild, A. R. and Machung, A. (2003). *The Second Shift*. New York: Penguin books.
- Kunzman, R., & Gaither, M. (2013). Homeschooling: A comprehensive survey of the research. *Other Education*, 2, 4–59.
- Lois, J. (2010). The temporal emotion work of motherhood: Homeschoolers' strategies for managing time shortage. *Gender & Society*, 24, 421–446.
- Lois, J. (2017). Homeschooling motherhood. In: M. Gaither (ed.), *The Wiley Handbook of Home Education* (pp. 186–206). West Sussex, UK: John Wiley & Sons.
- Nueman, A., & Aviram, A. (2003). Homeschooling as a fundamental change in lifestyle. *Evaluation and Research in Education*, 17(2–3), 132–143.
- O'hagan, C. (2010). *Inequalities and Privileges: Middle Class Mother and Employment* (doctoral dissertation). University of Limerick.
- Polkinghorne, D. E. (2005). Language and meaning: Data collection in qualitative research. *Journal of Counseling Psychology*, 52, 137–145.
- Sevon, E. (2012). My life has changed but his life hasn't: Making sense of the gendering of parenthood during the transition to motherhood. *Feminism & Psychology*, 22(1), 60–80.

Is There a Life Outside Homeschooling?: On the "Time for Myself" of Mothers in Homeschooling

Avishag Edri & Henriette Dahan Kalev

Abstract

The great burden placed on mothers in Western society prevents them from finding time for themselves, while on the one hand they work outside the home and on the other hand they are still committed to housekeeping and childcare. In home education, child care is intensified and seemingly adds to the burden, while on the other hand it appears that the burden of livelihood is removed from them. The purpose of this study is to examine the "time for myself" of mothers in homeschooling. The study involved 27 mothers in home education who were interviewed on the subject through a semi-structured interview. The findings of the study point to the importance of time for self-sufficiency for mothers, ways to find time for themselves, understanding that working mothers are not easier to pay, and that this is a short and important period that should be exploited.

Keywords: motherhood, homeschooling, time for myself

